

บทที่ ๑

ความทั่วไป

สินค้าสัตว์น้ำส่งออกที่สำคัญของประเทศไทย สมัยก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๙) ในระยะแรก ๆ ได้แก่ ปลาหูเค็มและหอยแมลงภู่ม้วนแห้ง ประเทศลูกค้าที่สำคัญได้แก่ อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และฮ่องกง เช่น ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ ประเทศไทยส่งปลาหูเค็มออกมากที่สุดเป็นปริมาณ ๒๓.๕๗ ตัน มีมูลค่าถึง ๘๒ ล้านบาท และปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ส่งหอยแมลงภู่ม้วนแห้งออกมากที่สุดถึง ๑.๓๗ ตัน เป็นมูลค่า ๐.๓๙ ล้านบาท เป็นต้น ในช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยมีดุลการค้าสินค้าสัตว์น้ำได้เปรียบและเสียเปรียบสลับกันเป็นช่วง ๆ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๐๖ ประเทศไทยกลับได้เปรียบดุลการค้าสินค้าสัตว์น้ำจนถึงปัจจุบัน

การค้าสินค้าสัตว์น้ำของประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมากในปัจจุบัน สินค้าสัตว์น้ำที่สำคัญ ๆ ในช่วง พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๒๒ ได้แก่ กุ้งสดแช่แข็ง ปลาหมึกแช่เย็นแช่แข็ง ปลาสดแช่แข็ง และผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำต่าง ๆ ส่วนปลาหูเค็มซึ่งเคยเป็นสินค้าสัตว์น้ำที่สำคัญนั้น ในปัจจุบันไม่มีการส่งออกอีกเลย และหอยแมลงภู่ม้วนแห้งยังมีการส่งออกบ้างเล็กน้อย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ประเทศไทยส่งสินค้าสัตว์น้ำออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศมีปริมาณทั้งสิ้น ๒๓๗,๐๐๘ ตัน เป็นมูลค่าถึง ๕,๐๗๐.๕ ล้านบาท โดยจำแนกเป็น ๕๔ รายการ แต่สินค้าสัตว์น้ำที่สำคัญ ๆ มีอยู่เพียง ๔ รายการ ดังนี้

๑. สินค้าที่มีมูลค่าส่งออกอยู่ระหว่าง ๑๐๐ - ๕๐๐ ล้านบาท มีอยู่ ๖ รายการ คือ ปลาสดแช่เย็นแช่แข็ง (๑๘๖ ล้านบาท), หมึกกระดองแห้ง (๑๓๐ ล้านบาท), กุ้งแห้ง (๑๒๐ ล้านบาท) และปลากระป๋อง (๑๖๙ ล้านบาท)
๒. สินค้าที่มีมูลค่าส่งออกอยู่ระหว่าง ๕๐๐ - ๑,๐๐๐ ล้านบาท มีอยู่

๒ รายการ คือ หมึกกระดองสดแช่แข็ง (๔๕๐ ล้านบาท) และปลาป่น (๗๒๘ ล้านบาท)

๓. สินค้าที่มีมูลค่าส่งออกเกิน ๑,๐๐๐ ล้านบาท ได้แก่ กุ้งสดแช่เย็นแช้ง ซึ่งมีปริมาณส่งออกถึง ๑๖,๔๕๘ ตัน เป็นมูลค่า ๑,๔๙๘.๘ ล้านบาท

จากที่กล่าวมาจะพบว่าสินค้าสัตว์น้ำที่ส่งออกมีอยู่ ๓ ชนิด ที่ต้องผ่านขบวนการแช่แข็งจาก อุตสาหกรรมห้องเย็นก่อนการส่งออก ได้แก่ ปลาสดแช่เย็นแช้ง, หมึกกระดองสดแช่เย็นแช้ง และกุ้งสดแช่เย็นแช้ง ซึ่งปีหนึ่ง ๆ สามารถนำเงินเข้าประเทศไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาท และในอนาคตแนวโน้มการส่งออกของสินค้าประเภทนี้จะเพิ่มขึ้น เนื่องจากตลาดสินค้าสัตว์น้ำของไทยได้ขยายตัวออกไปยังประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป และกลุ่มสแกนดิเนเวีย ถึงอย่างไรก็ตามประเทศสหรัฐอเมริกา และฮ่องกง ก็ยังเป็นตลาดใหญ่ที่สำคัญของประเทศไทย ดังนั้นอุตสาหกรรมห้องเย็นควรที่จะเพิ่มพื้นที่ในการเก็บรักษาให้มากขึ้นตามสัดส่วนของความต้องการ (Demand) สินค้าสัตว์น้ำประเภทดังกล่าวด้วย

อุตสาหกรรมห้องเย็นในประเทศไทยได้เริ่มจัดตั้งขึ้นแห่งแรกโดยรัฐบาลตามพระราชกฤษฎีกาองค์การอุตสาหกรรมห้องเย็น กิจการดังกล่าวเป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ องค์การอุตสาหกรรมห้องเย็นมีหน้าที่ซื้อสินค้าสัตว์น้ำจากองค์การสะพานปลาเข้ามาเก็บรักษาไว้ แล้วส่งโดยรถห้องเย็นไปยังโรงงานห้องเย็นที่เชียงใหม่และนครราชสีมา (โคราช) ซึ่งเป็นหน่วยจำหน่ายอีกทีหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีการให้เช่าห้องเย็น รถตู้เย็น และจำหน่ายน้ำแข็งอีกด้วย ขณะนี้องค์การอุตสาหกรรมห้องเย็นได้ดำเนินการโรงงานห้องเย็นรวม ๔ แห่ง คือ โรงงานห้องเย็นกรุงเทพมหานคร โรงงานห้องเย็นชุมพร โรงงานห้องเย็นเชียงใหม่ และโรงงานห้องเย็นโคราช นอกจากนี้ยังมีโครงการก่อสร้างโรงงานห้องเย็นในภาคต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๒ ที่เป็นแหล่งผลิตและใกล้ผู้บริโภค ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า การให้บริการจากองค์การอุตสาหกรรมห้องเย็นไม่เพียงพอ

ต่อความต้องการของเอกชน และมักเกิดความล่าช้า ทำให้สินค้าสัตว์น้ำเกิดการเน่าเสียขาดทุนเป็นจำนวนมาก จึงทำให้พ่อค้าและนักธุรกิจ เอกชนหันมาสร้างโรงงานห้องเย็นแข่งขันกับรัฐบาลขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค

การดำเนินงานของอุตสาหกรรมห้องเย็นเอกชน ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๕ คงเป็นเพียงรับฝากสัตว์น้ำจากพ่อค้าขายส่งและพ่อค้ารายย่อย (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตกรุงเทพฯ และสมุทรปราการ) ส่วนพ่อค้ารายย่อยที่อยู่ต่างจังหวัดจะดำเนินการในลักษณะรับซื้อสัตว์น้ำจากแหล่งต่าง ๆ รวมทั้งจากห้องเย็นในกรุงเทพฯ เพื่อส่งไปจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคในท้องถิ่นของตนและใกล้เคียง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา ปรากฏว่า การค้าสัตว์น้ำส่งออกของประเทศไทยขยายตัวออกไปอย่างมาก กล่าวคือ มูลค่าสินค้าสัตว์น้ำส่งออกได้เพิ่มจาก ๘๐๗ ล้านบาทในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ เป็น ๑,๖๔๘ ล้านบาท ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ (เพิ่มขึ้น ร้อยละ ๑๐๕) และในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๕,๐๑๘ ล้านบาท ในจำนวนนี้สินค้าสัตว์น้ำที่ทำรายได้มากที่สุดคือ กุ้งทะเล, ปลาหมึก และปลาสดแช่แข็งตามลำดับ จากสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้พ่อค้าและบริษัทผู้ส่งออกส่วนมาก เริ่มหันมาทำสัญญาาระยะสั้นและระยะยาวเข้ากับห้องเย็น เพื่อเก็บรักษาสินค้าก่อนการส่งออก จากห้องเย็นทั้งในเขตกรุงเทพฯ และบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้แล้วอุตสาหกรรมห้องเย็นบางแห่งได้กลายเป็นผู้ส่งออกเอง โดยจะไม่รับฝากสินค้าสัตว์น้ำจากบุคคลภายนอกเลย เช่น ห้องเย็นไทยเลรี ห้องเย็นชินฮู ห้องเย็นนครหลวง ห้องเย็นเอเซีย ห้องเย็นสากล บริษัทเศรษฐกิจไทย ห้องเย็นไทยเอ็กซ์พอร์ตเตอร์ สหผลห้องเย็น ส.ชยวาริห้องเย็น บริษัทชัยนารีห้องเย็น และห้องเย็นเจ้าพระยา ข้อมูลจากกรมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๑ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๑ ปรากฏว่ามีห้องเย็นอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ๒๙ แห่ง มีกำลังผลิตรวมทั้งสิ้น ๔๘,๕๘๘ ตันต่อปี (ไม่รวมอีก ๙ แห่ง ที่เก็บรักษาไข่ ไข่ ผัก และทำไอศกรีม โดยจะไม่นำมาศึกษาในที่นี้) จากการสอบถามพบว่าในปัจจุบันนี้ร้อยละ ๘๐ ของห้องเย็นใน

เขตกรุงเทพฯ มักจะดำเนินการเพื่อการส่งออกทั้งสิ้น เนื่องจากผลตอบแทนจากการลงทุนในการส่งสินค้าสัตว์น้ำออกสูงนั่นเอง เช่น^(๑) เนื่องจากผลตอบแทนที่พ่อค้าส่งกุ้งทะเลออกได้รับต่อน้ำหนักหนึ่งกิโลกรัมตกประมาณร้อยละ ๓๕ เป็นต้น และในอนาคตคาดว่าแนวโน้มการส่งออกของสินค้าดังกล่าวจะสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากความต้องการ (Demand) จากต่างประเทศสูงขึ้น ด้วยสาเหตุนี้การขยายกำลังการผลิต (พื้นที่รับฝาก) ของอุตสาหกรรมห้องเย็นในอนาคตควรที่จะควบคู่กันไปด้วย

๑.๑ ความสำคัญและวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย

เนื่องจากสินค้าสัตว์น้ำส่งออกประเภท กุ้งทะเล ปลาหมึก และปลาสดแช่แข็งมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้บริการจากอุตสาหกรรมห้องเย็น ในการเก็บรักษา (Storage) เพราะว่าการส่งสินค้าประเภทดังกล่าวออกจะต้องนำสินค้าสัตว์น้ำมาเก็บไว้ในห้องเย็นเป็นงวด ๆ งวดหนึ่งประมาณ ๓ - ๑๕ วัน แล้วถึงจะมีการลำเลียงไปบรรจุหีบห่อ หรือบรรจุเป็นหีบห่อแล้วค่อยนำไปเก็บไว้ก็จะมีให้เห็นได้ว่า ขบวนการดังกล่าวกินเวลานานพอสมควร ถ้าพื้นที่ห้องเย็นมีไม่พอเพียงต่อความต้องการในการเก็บรักษาหรือแช่แข็ง จะทำให้สินค้าสัตว์น้ำประเภทดังกล่าวเน่าเสีย หรืออาจทำให้มีความสดน้อยลง ผลก็คือ ผู้ซื้อในต่างประเทศจะมีความนิยมสินค้าสัตว์น้ำจากประเทศไทยน้อยลง อันเนื่องมาจากสินค้าไม่ตรงตามความต้องการของตลาด เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว และป้องกันไม่ให้ชาวประมงรวมทั้งผู้เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำต้องประสบกับการขาดทุน ดังนั้น งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

๑. ศึกษาวิเคราะห์และคาดคะเนความต้องการพื้นที่ (Area) หรือ

(๑)

จันทนา วัฒนาวงศ์พาณิชย์, "แนวโน้มความต้องการกุ้งทะเลส่งออกของไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาเศรษฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๓๓.

ขนาดบรรจุ (Capacity) ของห้องเย็นในการเก็บรักษาสินค้าประเภทกุ้งทะเล ปลาหมึกและปลาสดแช่แข็ง เพื่อการส่งออก โดยจะศึกษาถึงความต้องการ (Demand) ของตลาดต่างประเทศ แยกเป็นรายสินค้าที่สำคัญได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐ ออสเตรเลีย และมาเลเซีย เมื่อได้ความต้องการเป็นรายสินค้าของแต่ละประเทศ ก็จะนำผลดังกล่าวมาคาดคะเนความต้องการพื้นที่หรือขนาดบรรจุของอุตสาหกรรม ห้องเย็นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึง ๒๕๓๑

๒. ศึกษาถึงสภาพทั่วไป ปัญหาและอุปสรรคของการเพิ่มพื้นที่อุตสาหกรรม ห้องเย็นในการเก็บรักษาสินค้าดังกล่าว เพื่อการส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ พร้อมทั้งข้อเสนอแนะวิธีการแก้ไข

๑.๒ ขอบเขตและวิธีการศึกษา

เนื่องจากในปัจจุบันนี้สินค้าสัตว์น้ำที่ประเทศไทยส่งออกมีหลายชนิด และส่งไปยังประเทศต่าง ๆ (เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ มีสินค้าสัตว์น้ำส่งออกถึง ๔๔ รายการ ไปยัง ๓๕ ประเทศ) ดังนั้น งานวิจัยนี้จะแยกศึกษาชนิดของสินค้าที่สำคัญที่ต้องผ่านการเก็บรักษา (Storage) จากอุตสาหกรรมห้องเย็นก่อนการส่งออก พร้อมทั้งศึกษาตลาดภายในประเทศนั้นด้วย เพื่อเข้ามาคาดคะเนพื้นที่ห้องเย็นในการเก็บรักษาสินค้าสัตว์น้ำต่อไป ที่สำคัญมีดังนี้

๑. กุ้งทะเลแช่แข็ง ตลาดต่างประเทศ (ลูกค้า) ที่สำคัญที่จะนำมาศึกษาได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และสหรัฐอเมริกา ส่วนประเทศอื่น ๆ นอกเหนือไปจากนี้จะถือว่าไม่มีผลต่อการใช้พื้นที่ห้องเย็น ทั้งนี้เนื่องมาจากว่ามีปริมาณการนำเข้าจากประเทศไทยน้อยมาก โดยเฉลี่ยแล้วไม่ถึง ๕๐ ตัน ต่อปี เช่น ประเทศมาเลเซีย เดนมาร์ก ฝรั่งเศส สิงคโปร์ อิตาลี อังกฤษ และประเทศอื่น ๆ อีกเป็นต้น

๒. ปลาหมึกสดแช่แข็ง ตลาดต่างประเทศ (ลูกค้า) ที่สำคัญที่จะนำมาศึกษาได้แก่ ประเทศออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และอิตาลี ส่วนประเทศฝรั่งเศส

เนเธอร์แลนด์ และสเปน จะไม่นำมาศึกษาเนื่องจากมีปริมาณนำเข้ามีความไม่แน่นอน

๓. พลาสติกแข็ง ตลาดต่างประเทศ (ลูกค้า) ที่สำคัญที่จะนำมาศึกษาได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น และมาเลเซีย ส่วนประเทศสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และออสเตรเลีย จะไม่นำมาศึกษา เนื่องจากปริมาณนำเข้าในหนึ่ง ๆ โดยเฉลี่ยต่ำกว่า ๔๐๐ ตันต่อปี

วิธีการศึกษาในงานวิจัยนี้จะรวมเอา วิธีการแบบพรรณาโวหารและตรรกวิเคราะห์ (Deduction) ที่ตั้งอยู่บนฐานของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค และวิธีการของคณิตศาสตร์ สถิติ และเศรษฐมิติ กล่าวคือ วิธีแรกจะใช้บรรยายสภาพทั่วไป ปัญหา และอุปสรรคของการเพิ่มพื้นที่ห้องเย็น เพื่อตอบสนองความต้องการในการส่งสินค้าดังกล่าวออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ส่วนวิธีแบบหลังจะนำมาใช้ในการคำนวณแบบจำลอง (Model) ความต้องการกึ่งทะเล ปลาหมึก และพลาสติกแข็งจากประเทศไทยในแต่ละตลาดต่างประเทศ โดยใช้วิธี Regression Analysis และเมื่อได้ความต้องการสินค้าสัตว์น้ำที่จะศึกษาเป็นรายประเทศแล้ว ก็จะนำมาคาดคะเนว่าอุตสาหกรรมห้องเย็นควรที่จะเพิ่มพื้นที่ในการเก็บรักษาสินค้าดังกล่าวอีกเท่าไรในช่วง ๑๐ ปีข้างหน้า คือ ปี พ.ศ.๒๕๒๒-๒๕๓๑ ซึ่งสมการความต้องการ (Demand Equation) สินค้าสัตว์น้ำที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ (Economic Models) จะเป็นสมการแสดงพฤติกรรม^(๒) (Behavioral Equation) โดยจะอธิบายถึงพฤติกรรมของเอกชนหรือกลุ่มของเอกชน และแบบจำลองที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้จะรวมเอาเฉพาะปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีบทบาทสำคัญมาใช้เท่านั้น ส่วนปัจจัยอื่นๆ จะสมมติให้คงที่

(๒) ประเจ็ด ดินทรัพย์, ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๑), หน้า ๗.

๑.๓ ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. จะทำให้ทราบถึงโครงสร้างของอุปสงค์ต่อสินค้าสัตว์น้ำประเภทกุ้งทะเล ปลาหมึก และปลาสดแช่แข็ง ส่งออกของประเทศในตลาดต่างประเทศ

๒. จะเป็นประโยชน์ในการกำหนดเป้าหมายการเพิ่มขึ้นที่ห้องเย็น ในการเก็บรักษาสินค้าประเภทดังกล่าวในระยะยาว เพื่อรองรับการขยายตัวการส่งออกในอนาคต

๓. จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ผลิต ผู้ส่งออก และผู้ประกอบการอุตสาหกรรมห้องเย็น ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง ได้ทราบถึงขนาดของอุปสงค์ต่อสินค้าสัตว์น้ำดังกล่าว

๔. จะเป็นประโยชน์สำหรับรัฐบาลในการวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมห้องเย็นและการประมงน้ำเค็มในอนาคต

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย